

Az „évszázad kísérlete”

Egy csonkán maradt tudományos életpálya tanúsága

Mátyás Csaba – akadémikus

Ujváriné Jármay Éva – ny. tudományos főmunkatárs, ERTI

Angol nyelvű erdészeti-faipari tudományos folyóiratunk (*Acta Silvatica et Lignaria Hungarica*) idén megjelent első kötete rendhagyó módon egy különszám: a közel fél évszázada telepített „lucfenyő leltározó származási kísérlet” eredményeit és tapasztalatait ismerteti.¹

A Mátrában, Gyöngyössolymos község határában 1968-ban létrehozott 11 hektáros kísérleti terület egy nemzetközi származási kísérlethálózat része, amely a 100 éves IUFRO valószínűleg eddigi legnagyobb és megismételhetetlen vállalkozása, mind a képviselt állományok száma, mind a tervezés és kivitelezés metodikája, alapossága tekintetében.

A központilag megnevelt és húsz helyszínen, Kelet-Kanadától Lengyelorszáig, Skóciától Ausztriáig eltelepített, mindenhol azonos származások egyaránt képviselik a luc európai előfordulása természetközeli és mesterséges állományait, a síkvidékektől az erdőhatárig (1850 méterig). Jogosan tekinthetjük az „évszázad kísérletének”.

A megvalósítás sajnos osztozott a hosszú távú nemzetközi kezdeményezések sorsában; a sokat ígérő molekuláris genetika hirtelen előretörésével a kísérlet eredeti koncepciója kérdésessé, úgy mond „korszerűtlenné” vált, a származási kísérletek iránti érdeklődés a legtöbb országban lanyhult, már jóval a tervezett 20 éves fenntartási határidő lejártá előtt.

Még nyugat-európai olvasókban is felmerült a kérdés: van-e értelme a lucfenyőről egy kötetet megjelentetni, amikor természetése Közép-Európa-szerte kérdésessé vált. És egyáltalán: mit keres ez a kísérlet a mai Magyarországon, ahol a lucfenyő sohasem volt őshonos, és ahol mesterségesen létrehozott állományait napjainkban tünteti el a kéregbogár-dúlással szövetkezett klímaváltozás?

Talán nem felesleges emlékeztetnünk arra, hogy a kísérlet létrehozása az akkori kormányzat által erőteljesen támogatott fenyőtermesztési és fenyőhelyettesítési célprogrammal függ össze. Ezt a komplex programot az ERTI főosztályvezetője, Szőnyi László hívta életre. A célprogram feladata a nemzetgazdaságban nélkülözhetetlen fenyő faanyag természetésének gazdasági, erdővédelmi és hasznosítási körülményeinek a tisztázása volt.

Ma természetesen könnyű pálcát törni a kezdeményezés felett, azonban világosan látni kell, hogy már az ötvenes években nyilvánvalóvá vált: az egyik legköltségesebb importtétel, a fenyő faanyag Szovjetunióból történő behozatala középtávon várhatóan kimerül. Ugyanakkor a szomszédos „baráti” országokból nem számíthatunk behozatalra, mivel mindegyikük inkább kemény valutáért értékesítette a fölöslegét. A fenyőtelepítés szorgalmazása erre indokolt és logikus válasz volt.

A nem őshonos fenyők telepítése azonban jogosan vetett fel ökológiai és gazdaságossági problémákat, amelyek tisztáz-



1. ábra: Teljes adatfelvétel a 10 éves IUFRO lucfenyő származási kísérletben 1977-ben (balról néhai Ujvári Ferenc, a kísérlet első felelőse)

zását a célprogram feladatául tűzte ki. (Meg kell említeni azt is, hogy a lucfenyő természetethetősége, ökológiai kockázata öt évtizeddel ezelőtt korántsem volt olyan kérdéses, mint napjainkban, az azóta bekövetkezett változások fényében; az akkori szakemberek a századelőn telepített lucosok teljesítményéből indulhattak ki.)

A fenyők termőhely-állóságának javítására már az ötvenes években elindult a szelekciós nemesítő munka, elsősorban az erdei- és lucfenyővel. Szőnyi László helyesen ismerte fel, hogy a hazai, már akkor is kockázatos ökológiai feltételek mellett a fenyők, de különösen a lucfenyő biztonságos természetése csak az alkalmazkodóképesség javításával érhető el.

Széles körű tájékozottsága, kiváló nyelvtudása révén bekapcsolódott az európai erdészeti kutatás egyik legnagyobb vállalkozásának előkészítésébe. Ennek során a lucfenyő teljes európai elterjedésére kiterjedően összesen több mint 1100 (!) lucállományból gyűjtöttek be magot, az Uraltól Franciaországig és Lappföldtől Bulgáriáig. Magyarországot összesen 11 állomány képviselte. Sikertült elérnie, hogy a Földművelésügyi Minisztérium (akkoriban: MÉM) komoly pénzügyi áldozatot vállalva „beszállt” a nemzetközi kísérlethálózat megvalósí-

¹ Ujvári-Jármay, É. – L. Nagy – Cs. Mátyás: The IUFRO 1964/68 Inventory Provenance Trial of Norway Spruce in Nyírjes, Hungary – results and conclusions of five decades. *Acta Silvatica & Lignaria Hungarica*, 2016, 12: special issue, 177 old.